

Monika Wiśniewska

ORCID: 0000-0002-8877-8807

Instytut Historii Nauki PAN

Biskup Kazimierz Romaniuk – sylwetka uczonego

Bishop Kazimierz Romaniuk. A Scientist Profile

The article aims to showcase Polish Roman Catholic Bishop Kazimierz Romaniuk as a scientist, biblical scholar, one of the translators of the Millennium Bible and the sole translator of the Bible of Warsaw-Praga. He authored numerous monographs, academic studies and other writings devoted to biblical topics. He lectured at the Catholic University of Lublin, the Academy of Catholic Theology in Warsaw, the Pontifical Faculty of Theology in Warsaw and the Metropolitan Higher Theological Seminary in Warsaw, of which he became rector. The study focuses on the course of the scholar's education and career, his scientific achievements and significance in the 20th century Catholic biblical studies in Poland and the international biblical criticism.

Keywords: Kazimierz Romaniuk, theology, biblical studies, Bible of Warsaw-Praga, Academy of Catholic Theology in Warsaw, Metropolitan Higher Theological Seminary in Warsaw

Słowa kluczowe: Kazimierz Romaniuk, teologia, biblistyka, Biblia Warszawsko-Praska, Akademia Teologii Katolickiej, Wyższe Metropolitalne Seminarium Duchowne w Warszawie.

„Niewątpliwie za największe osiągnięcie mojego życia uważam tłumaczenie Pisma Świętego (*Biblia Warszawsko-Praska*)” – ocenił w 2013 r. bp Kazimierz Romaniuk, jeden z ważniejszych polskich biblistów katolickich XX w.¹, profesor nauk biblijnych, współtłumacz i redaktor *Biblii Tysiąclecia*, samodzielny tłumacz z języków oryginalnych na język polski Starego i Nowego Testamentu².

¹ K. Romaniuk, *Autobiografia*, Kraków 2013, s. 195.

² *Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1997, nr 10, s. 7.

Publikacji poświęconych osobie i osiągnięciom bp. Romaniuka jest stosunkowo wiele. Zawdzięczamy je przede wszystkim pracom piśmienniczym samego biskupa, spośród których na pierwszy plan wysuwają się literatura biograficzna oraz pamiętnikarska. Na szczególną uwagę zasługuje ww. *Autobiografia* oraz dwa tomy *Zapisków*³. Z dzieł o charakterze wspomnieniowym warto wymienić pozycję *Kapłaństwo i nauka*⁴. Noty biograficzne oraz wykazy bibliograficzne prac bp. Romaniuka ujęte zostały w znaczących kompendiach oraz czasopismach naukowych. Najbardziej aktualny biogram ukazał się w 2018 r. w *Encyklopedii 100-lecia KUL*⁵. Bibliografię prac bp. Romaniuka doprowadzoną do 1997 r., która obejmuje 411 pozycji (bez wyczerpującego wykazu publikacji popularnonaukowych), zamieszczono na łamach czasopisma „Warszawskie Studia Teologiczne”⁶. Z kolei *Autobiografia* zawiera uporządkowany wykaz publikacji doprowadzony do 2012 r.⁷ W 2019 r. ukazała się zaktualizowana bibliografia prac biblisty⁸.

Podstawę źródłową artykułu stanowią nie tylko ww. drukowane źródła pamiętnikarskie. Zawarte w nich informacje skonfrontowano z archiwalia-
mi proveniencji państwowej i kościelnej. Dużą pomocą w poznaniu sylwetki naukowej bp. Romaniuka – biorąc pod uwagę źródła kościelne – okazały się zapiski prymasa Stefana Wyszyńskiego, *pro memoria*. Część z nich doczekała się już publikacji⁹. Postać K. Romaniuka przywoływana jest na ich kartach praktycznie do ostatniego miesiąca życia prymasa. Ponadto interesujące wyniki przyniosły badania nad materiałem archiwalnym z Archiwum Akt Nowych w Warszawie (zespoły akt Urzędu do Spraw Wyznań oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej), z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej oraz Archiwum Państwowego w Warszawie.

³ K. Romaniuk, *Zapiski – na szczęście nie więzienne*, Poznań 1996; idem, *Zapiski na szczęście nie więzienne – ciąg dalszy*, Poznań 2003.

⁴ Idem, *Kapłaństwo i nauka*, Kraków 2017.

⁵ G.M. Baran, *Romaniuk Kazimierz*, [w] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, Lublin 2018, s. 273–274.

⁶ *Bibliografia Ks. Bp. prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1997, nr 10, s. 11–28.

⁷ Nie uwzględnienia jednak kolejnych wydań Biblii Tysiąclecia, nad którymi ks. Romaniuk pracował jako tłumacz. K. Romaniuk, *Autobiografia*, s. 247–277.

⁸ *Biblia i wokół Biblii. Publikacje Biskupa Kazimierza Romaniuka*, red. R. Mikusek, W. Lipka, Warszawa 2019.

⁹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 1: 1948–1952, red. i oprac. P. Skibiński, Warszawa 2017; S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 2: 1953, red. i oprac. E. Czackowska, Warszawa 2017; S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 3: 1953–1956, red. i oprac. I. Czarcińska, A. Galka, Warszawa 2018; S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 5: 1958, red. i oprac. M. Krupecka, Warszawa 2018; S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 7: 1960, red. i oprac. R. Łatka; S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8: 1961, red. i oprac. M. Wiśniewska.

Zadaniem artykułu jest zarysowanie sylwetki naukowej biblisty, przedstawienie przebiegu kształcenia, kariery naukowej oraz wskazanie najważniejszych osiągnięć. Celem lepszego usytuowania badanego w kontekście epoki i uprawianej dyscypliny przybliżona zostanie także historia rozwoju polskiej biblistyki katolickiej w XX w.

Polska biblistyka katolicka w XX wieku

Biblistyka to zespół dyscyplin naukowych pozwalających na ustalenie tekstu Pisma św. oraz prawidłowe odczytanie jego treści¹⁰. Początki najnowszej polskiej biblistyki katolickiej datuje się na okres odzyskania przez Polskę niepodległości. W 1922 r., dzięki staraniom ks. Józefa Archutowskiego, powstała Sekcja Biblistów na Uniwersytecie Jagiellońskim. Również w Krakowie w 1937 r. odbył się zjazd biblistów polskich, a w 1938 r. środowisko to oficjalnie zaprezentowało projekt całościowego przekładu Pisma św. z języków oryginalnych na język polski. Znaczące ośrodki dydaktyczno-naukowe biblistyki znajdowały się w Wilnie i we Lwowie. II wojna światowa przerodziła szeregi polskich teologów, a największe straty odnotowano wśród biblistów. Do 1954 r. teologia i biblistyka katolicka w Polsce wykładane były na dwóch państwowych wydziałach uniwersyteckich UJ i UW, ponadto na KUL oraz w wyższych seminariach duchownych. Celem odbycia studiów specjalistycznych duchowni wyjeżdżali na studia za granicę, przede wszystkim do Rzymu¹¹.

W Polsce powojennej, w porównaniu do krajów zachodnich, coraz bardziej zauważalne były opóźnienia w postępie prac badawczych nad Biblią¹², o czym przesądzały nie tylko straty kadrowe i materialne, ale również uwarunkowania polityczne, przede wszystkim ograniczenie możliwości kształcenia teologicznego, studiów i wymiany zagranicznej, a także cenzura¹³. W 1954 r. władze partyjno-rządowe PRL zlikwidowały wydziały teologiczne na UJ i UW oraz utworzyły Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie, a dla chrześcijan wy-

¹⁰ J. Kudasiwicz, *Biblistyka*, [w] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1976, k. 511–513.

¹¹ W. Chrostowski, *Pięćdziesiąt Sympozjów Biblistów Polskich – bilans i perspektywy*, sbp.net.pl/wp-content/uploads/2018/10/50-Sympozjow-Biblistow-Polskich.pdf, s. 1–2 (dostęp: 05.08.2020). Zob. M. Wolniewicz, *Ośrodki studiów i badań biblijnych w Polsce w powojennym ćwierćwieczu*, [w] *Współczesna biblistyka polska 1945–1970*, red. J. Łach, M. Wolniewicz, Warszawa 1972, s. 239–248.

¹² *Współczesna biblistyka polska*, s. 5.

¹³ Więcej zob. W. Roszkowski, *Polityczne i społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju nauki w Polsce 1944–1989*, [w] *Historia nauki polskiej*, red. L. Zasztowt, J. Schiller-Walicka, t. 10, 1944–1989, cz. 1, *Warunki rozwoju nauki polskiej. Państwo i społeczeństwo*, Warszawa 2015, s. 39–121; J. Kudasiwicz, *Die Bible und die Säkularisierung in Polen während des kommunistischen Totalitarismus*, „Roczniki Teologiczne” 1996, z. 4, s. 195–207.

znań innych niż katolickie – Chrześcijańską Akademię Teologiczną. Katolicka biblistyka uprawiana była przede wszystkim na KUL oraz na ATK¹⁴. Zmianę przyniósł 1956 r. i polityczna odwilż. W stosunkowo dużych nakładach ukazywały się przekłady Nowego Testamentu, zwiększała się liczba publikacji specjalistycznych. Uznawanymi autorytetami polskiej biblistyki katolickiej okresu pierwszych dekad powojennych byli księża: Aleksy Klawek, Eugeniusz Dąbrowski, Stanisław Łach, Czesław Jakubiec i Stanisław Grzybek.

Tradycję corocznych sympozjów biblijnych zapoczątkowało Seminarium Naukowe Polskich Biblistów w Krakowie w 1959 r. Konferencja Episkopatu Polski powołała Sekcję Biblistów Polskich, na czele której stanął bp Henryk Strąkowski oraz księża: Feliks Gryglewicz i Stanisław Łach. Efektem współpracy biblistów były polskie przekłady biblijne wraz z komentarzami naukowymi do poszczególnych ksiąg¹⁵. Na początku lat sześćdziesiątych XX w. dotychczasowych badaczy zasilili nowe nazwiska, w tym Kazimierza Romaniuka. W związku z obchodami milenijnymi ukazał się w 1965 r. pierwszy zbiorowy przekład całego Pisma św. z języków oryginalnych na polski, tzw. *Biblia Tysiąclecia*. W tym samym roku po raz pierwszy Polak, Stanisław Łach mianowany został konsultorem Papieskiej Komisji Biblijnej¹⁶.

Po *Vaticanum II* bibliści przystąpili do prac nad recepcją nauczania soborowego, przede wszystkim konstytucji dogmatycznej *Dei Verbum*¹⁷. Echa zachodniego posoborowego dyskursu, obejmującego problematykę badań historycznych, egzegetycznych, hermeneutycznych i teologicznych nad Pismem św., docierały również do Polski¹⁸.

W latach siedemdziesiątych XX w. rozpoczęła się „wiosna biblijna” w Kościele w PRL. Jej protagoniści to księża: Stanisław Łach, Stanisław Grzybek oraz Jan Stępień. Powstawały nowe ośrodki teologiczne¹⁹. W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych ukazał się przekład Biblii z języków oryginalnych, zwany *Bi-*

¹⁴ Szerzej zob. P.H. Kosicki, *Nauka polska a Kościół – Kościół wobec życia naukowego*, [w] *Historia nauki polskiej*, red. L. Zasztowt, J. Schiller-Walicka, t. 10, 1944–1989, cz. 3, *Idee i praktyka*, Warszawa 2015, s. 87–166.

¹⁵ W. Chrostowski, *op. cit.*, s. 5.

¹⁶ *Ibidem*, s. 7.

¹⁷ Szerzej zob. H. Witczyk, *W czterdziestolecie konstytucji „Dei Verbum”. Osiągnięcia i aktualne wyzwania*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich” 2009, nr 6, s. 273–290; idem, *Dlaczego i jak soborowa konstytucja „Dei Verbum” przybliżyła Biblię Kościołowi?*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2006, nr 3, s. 179–191.

¹⁸ J. Chmiel, *Biblistyka katolicka po Soborze Watykańskim II. W dwudziestolecie Konst. Dogm. „Dei Verbum” (1965–1985)*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1986, nr 1, s. 1–4.

¹⁹ W 1973 r. powstał Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie, następnie PWT w Warszawie, Poznaniu i Wrocławiu.

*blią Poznańską*²⁰. Charakterystyczną cechą tej dekady był udział zachodnich biblistów na teologicznych konferencjach naukowych organizowanych w PRL²¹.

W 1976 r. na czele Sekcji Biblijnej KEP stanął Hugolin Langkammer. Zarząd Sekcji tworzyli księża: Stanisław Grzybek, Augustyn Jankowski²², Michał Peter i Jan Stępień, koordynując współpracę biblistów do 1988 r.²³ W tym okresie w biblistyce wzrosło zainteresowanie studiami qumranologicznymi²⁴, natomiast po wyborze kard. Karola Wojtyły na papieża, akcentowano aspekt eklezjologiczny Pisma św. W lipcu 1978 r. Augustyn Jankowski został członkiem Papieskiej Komisji Biblijnej²⁵.

Przemiany polityczne 1989 r. pozwoliły na ożywienie badań teologicznych. Powstawały nowe wydziały teologiczne (Opole, Poznań, Olsztyn, Toruń, Katowice, Szczecin). Jesienią 1999 r. w miejsce ATK powołano Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W Krakowie, Wrocławiu i Warszawie działały Papieskie Wydziały Teologiczne. Nowym zjawiskiem stał się wyraźny wzrost liczby teologów świeckich, a także większy odsetek siostr zakonnych studiujących teologię. Potencjał intelektualny biblistów polskich doceniany był poza granicami kraju. W skład Papieskiej Komisji Biblijnej, oprócz ks. Jankowskiego, weszli księża: Lech Stachowiak oraz Ryszard Rubinkiewicz. Naukowców gromadziły systematycznie organizowane sympozja biblijne²⁶.

W 1993 r. wybrano nowe władze Sekcji Biblijnej KEP²⁷. Nastąpił znaczący wzrost publikacji specjalistycznych. W 1997 r. ukazał się nowy przekład całego Pisma św. z języków oryginalnych na język polski, tzw. *Biblia Warszawsko-Praska*, autorstwa bp. Romaniuka. Dzieło było pierwszym od czterystu lat katolickim tłumaczeniem całego Pisma św. na język polski dokonany przez jednego tłumacza. Biblistyka polska wzbogaciła się ponadto o renomowane serie wydawnicze Oficyny Wydawniczej „Vocatio” pod redakcją ks. Waldemara

²⁰ Przekład opracował zespół biblistów ze środowiska poznańskiego pod kierunkiem M. Petera i M. Wolniewicza.

²¹ Przykładowo w 1970 r. gościł w PRL Heinz Schürmann i Joseph Coppens. W 1972 r. podczas sympozjum biblijnego w Krakowie wystąpili: Carlo Maria Martini, Walter Kornfeld, Rudolf Schnackenburg.

²² W. Chrostowski, *Pięćdziesiąt Sympozjów Biblistów Polskich*, s. 12.

²³ W 1983 r. w Lublinie podczas Sympozjum Biblistów Polskich dokonano wyboru nowych władz Sekcji Biblijnej KEP. Sekcji przewodniczył nadal H. Langkammer, a w skład zarządu weszli: Jerzy Chmiel, A. Jankowski, J. Łach, M. Peter i Jan Szlaga.

Kolejne wybory odbyły się w 1988 r. (prezes – L. Stachowiak, zarząd: J. Chmiel, Tomasz Jelonek, J. Łach i Jan Pytel.

²⁴ W. Chrostowski, *op. cit.*, s. 13.

²⁵ Ibidem, s. 14.

²⁶ Ibidem, s. 18.

²⁷ Prezes – Ryszard Rubinkiewicz, zarząd: J. Chmiel, Ewa Jezierska, Andrzej Kowalczyk, Julian Warzecha. Następne wybory w 1998; zmiany w zarządzie: Waldemar Chrostowski, Janusz Czernski, T. Jelonek, E. Jezierska, A. Kowalczyk, Bogdan Ponizy.

Chrostowskiego i in. Założono nowe czasopisma biblijne²⁸. Specyfiką polskich badań biblijnych było powiązanie ich z dialogiem katolicko-judaistycznym²⁹. Pokłosie jubileuszu 2000 r. stanowiła edycja monumentalnych komentarzy biblijnych. W grudniu 2000 r. KEP powołała nową instytucję – Stowarzyszenia Biblistów Polskich, którego przewodniczącym został Waldemar Chrostowski³⁰. W 2002 r. ukazała się dwutomowa *Bibliografia biblistyki polskiej 1945–1999*³¹.

Przebieg edukacji ks. Kazimierza Romaniuka

Kazimierz Romaniuk urodził się 21 sierpnia 1927 r. we wsi Hołowienki koło Sokołowa Podlaskiego jako czwarte z pięciorga dzieci Rozalii z domu Zygmunt oraz Władysława Romaniuka. Pochodził z chłopskiej, ubogiej rodziny. Jego rodzice ukończyli edukację w niepełnym zakresie szkoły powszechnej³²; podobnie rodzeństwo³³. On sam przejawiał zainteresowanie nauką, do którego doszły aspiracje obrania stanu duchownego. Poważną barierę stanowił brak środków finansowych³⁴. Z pomocą siostry swojej matki podjął w 1939 r. naukę w prywatnym gimnazjum dolorystów „Przyszłość” w Warszawie, gdzie zorganizowano tajne nauczanie. Systematyczną naukę przerywały działania wojenne, „łapanki” na roboty przymusowe do Rzeszy. Niebezpieczeństwo nie ominęło Kazimierza Romaniuka, który dzięki pomocy najbliższych ocalał przed wywózką. Ostatecznie, czteroletnie gimnazjum ukończył po trzech latach edukacji, a w czerwcu 1944 r. złożył tzw. małą maturę³⁵. W 1945 r. rozpoczął naukę w Liceum im. Adama Mickiewicza na warszawskiej Pradze. Maturę uzyskał w 1946 r.³⁶

²⁸ Do pism: „Collectanea Theologica”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, dołączyły nowe: „Scriptura Sacra”, „The Polish Journal of Biblical Research”, „Studia Biblica et Patristica Thotunensia” i in.

²⁹ W. Chrostowski, *op. cit.*, s. 20.

³⁰ Zarząd: H. Witek, T. Jelonek, E. Jezierska, Józef Kozyra, Hubert Ordon, B. Poniży, W. Chrostowski, *Pięćdziesiąt Sympozjów Biblistów Polskich*, s. 22. Zob. idem, *Biblia i biblistyka w seminarium duchownym i na uniwersytecie. Katolicka biblistyka polska wobec nowych wyzwań*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich” 2004, nr 1, s. 175–195; idem, *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2004, s. 1755–1785.

³¹ P. Ostański, *Bibliografia biblistyki polskiej*, t. 1–2, 1945–1999, Poznań 2002.

³² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej [AIPN] Biuro Udostępniania [BU], sygn. 001134/3049/J, Pismo do zastępcy naczelnika Wydziału IV SB Komendy Milicji Obywatelskiej w Warszawie (tajne), Sokołów Podlaski, 26 VII 1965 r., k. 33.

³³ Rodzeństwo K. Romaniuka to: brat Józef i siostry: Helena Kalinowska, Jadwiga Parafinczuk, Sabina Romaniuk. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Kwestionariusz osobowy, 15 I 1971 r., k. 5; AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Pismo do zastępcy naczelnika Wydziału IV SB Komendy MO w Warszawie (tajne), Sokołów Podlaski, 26 VII 1965 r., k. 34.

³⁴ K. Romaniuk, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 10.

³⁵ Ibidem, s. 13–20.

³⁶ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 21–22.

Kolejny etap życia rozpoczął wraz z wstąpieniem do Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie³⁷. Jako alumn podjął pięcioletnie studia filozoficzno-teologiczne na Wydziale Teologii Katolickiej UW³⁸. Na promotora pracy magisterskiej wybrał wybitnego apologetykę, Wincentego Kwiatkowskiego³⁹. Opracowanie alumna Romaniuka pt. „Teza Hugona Gracjusza o Jezusie Mesjaszu w świetle Apologetyki Totalnej”, powstałe w ramach seminarium magisterskiego ukazało się w roczniku „Collectanea Theologica”⁴⁰. Specjalizację z patrologii zrobił pod kierunkiem Jana Czuj⁴¹. Stopień magistra teologii uzyskał w 1951 r. na podstawie pracy „Św. Hieronima «De viris illustribus»”⁴². W tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie⁴³. Jako neoprezbiter skierowany został do parafii w Raszynie, a następnie na warszawskiej Saskiej Kępie. Tu zdecydował się kontynuować edukację. Studia doktoranckie rozpoczął na WTK UW. Dysertację pt. „Św. Hieronim a Rufin z Akwilei. Z problematyki sporów orygenesowskich na przełomie IV i V wieku” przygotował u dotychczasowego promotora, prof. Czuj⁴⁴. Rozprawę obronił na początku 1953 r. Mianowany został asystentem, a później adiunktem przy Katedrze Patrologii WTK UW. We wrześniu 1954 r. przyjął nominację na prefekta studiów w WMSD, w którym został wykładowcą łaciny kościelnej oraz patrologii. Od 1954 r. zatrudniony był również jako asystent na Wydziale Teologicznym ATK⁴⁴.

Dalsze kształcenie Kazimierza Romaniuka wiązało się z koniecznością przekierowania zainteresowań naukowych z patrologicznych na biblijne. W seminarium warszawskim brakowało bowiem biblistów: ks. Jankowski⁴⁵ wstąpił

³⁷ Ibidem.

³⁸ R. Bartnicki, *Korzenie UKSW. Z dziejów uczelni na warszawskich Bielanach*, Warszawa 2017, s. 81–82.

³⁹ Wincenty Kwiatkowski (1892–1972), duchowny rzymskokatolicki, profesor zwyczajny teologii, wybitny apologetyk, twórca warszawskiej szkoły apologetycznej, rektor ATK 1956–1965, związany z ruchem księży patriotów. Szerzej zob. T. Goglewski, *Ks. prof. dr Wincenty Kwiatkowski (1892–1972)*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1973, nr 11/1, s. 3–13.

⁴⁰ „Collectanea Theologica” – kwartalnik teologów polskich, założony we Lwowie w 1920 r., od 1955 redagowany przez profesorów ATK. Redaktorzy naczelni (po II wojnie światowej): W. Kwiatkowski 1949–1964, Henryk Bogacki 1966–1990, W. Chrostowski 1990–aktualnie.

⁴¹ Jan Czuj (1886–1957), duchowny rzymskokatolicki, wykładowca patrologii i homiletyki WTK UW i długoletni dziekan WTK UW, pierwszy rektor ATK, należał do ruchu tzw. księży patriotów.

⁴² Archiwum Akt Nowych [AAN] Ministerstwo Edukacji Narodowej [MEN], sygn. 5037, Odpis dyplomu magisterskiego Kazimierza Romaniuka z 28 XII 1951 r., k. 1.

⁴³ *Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka...*, s. 8.

⁴⁴ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 35.

⁴⁵ Augustyn Bogdan Jankowski (1916–2005), benedyktyn, profesor zwyczajny teologii, biblista, absolwent Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, redaktor naukowy Biblii Tysiąclecia, członek Papieskiej Komisji Biblijnej Kongregacji Nauki Wiary.

do benedyktynów tynieckich, ks. Jakubiec⁴⁶ zajmował się Starym Testamentem i to głównie na ATK, inni byli już w wieku przedemerytalnym. Internowany prymas wyraził życzenie, by ks. Romaniuk udał się na specjalistyczne studia biblijne do Rzymu. Wątpliwości ks. Romaniuka, który wiązał swoją przyszłość naukową z patrologią, przeciał słowami: „Ojcowie Kościoła też nic innego nie robili, tylko zajmowali się Biblią. Nam jest teraz potrzebny biblista”⁴⁷.

Podstawowe studia biblijne, na które skierowano ks. Romaniuka trwały w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (*Biblicum*⁴⁸) dwa lata. Trzeci rok fakultatywnie można było kontynuować w Rzymie, bądź w Jerozolimie. Obligatoryjny był jedynie dla tych, którzy zamierzali zrobić doktorat z bibliistyki, a pracę doktorską broniono najwcześniej po czterech latach nauki. W przypadku ks. Romaniuka pobyt naukowy za granicą przedłużył się do lat pięciu⁴⁹. Celem jego studiów było uzyskanie doktoratu z nauk biblijnych⁵⁰. Wykłady zasadniczo prowadzone były w języku łacińskim. Uczył się języków starożytnych: hebrajskiego i greckiego⁵¹. Ponadto obowiązywały go egzaminy z języków nowożytnych: angielskiego, niemieckiego oraz francuskiego. Pierwszy rok studiów uwieńczył uzyskaniem stopnia bakalaureatu z nauk biblijnych⁵². Czas wakacji przeznaczal m.in. na podróże edukacyjne do Francji i Niemiec⁵³.

Drugi rok studiów wymagał koncentracji na rozprawie licencjackiej. Osobowości, które wówczas wywarły na niego większy wpływ to m.in. Édouardo des Places⁵⁴, Karl Prümm⁵⁵, Charles Boyer⁵⁶, Hans Urs von Balthasar⁵⁷, Ernest Vogt⁵⁸. We wspomnieniach studenckich wiele miejsca zajmował kontakt doktoranta ze

⁴⁶ Czesław Jakubiec (1909–1993), duchowny rzymskokatolicki, biblista, absolwent Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, wykładowca w WMSD od 1944, na WTK UW od 1946, na ATK od 1954, profesor zwyczajny od 1969, autor tłumaczenia księgi Rodzaju z języka hebrajskiego.

⁴⁷ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 37–38; 41.

⁴⁸ Papieski Instytut Biblijny (*Biblicum*) – instytut katolicki specjalizujący się w bibliście jako przedmiocie nauczania i badań. Założony został w 1909 r. przez papieża Piusa X w Rzymie. Podlega bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, stowarzyszony z Papieskim Uniwersytetem Gregoriańskim w Rzymie i Papieskim Instytutem Wschodnim. W 1928 r. uzyskał prawo nadawania stopnia doktora nauk biblijnych.

⁴⁹ K. Romaniuk, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 58.

⁵⁰ Idem, *Autobiografia...*, s. 51.

⁵¹ Idem, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 51–53.

⁵² Idem, *Zapiski na szczęście nie więzienne...*, s. 24.

⁵³ Idem, *Autobiografia...*, s. 58.

⁵⁴ Édouard des Places (1900–2000), francuski jezuita, filolog klasyczny, specjalista w zakresie greckich tekstów patrystycznych i filozoficznych, szczególnie Platona.

⁵⁵ Karl Prümm, jezuita, biblista, egzegeta.

⁵⁶ Charles Boyer (1884–1980), jezuita, profesor filozofii i teologii na Gregorianum.

⁵⁷ Hans Urs von Balthasar (1905–1988), szwajcarski duchowny rzymskokatolicki, wybitny teolog, kardynał.

⁵⁸ Ernest Vogt – jezuita, biblista, rektor Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie 1949–1963.

zróznicowanym narodowościowo środowiskiem koleżeńskim⁵⁹. Drugi rok studiów zakończył stopniem licencjata nauk biblijnych. Wakacje spędził częściowo w Wielkiej Brytanii w Bradford, gdzie pracował w charakterze duszpasterza polonijnego⁶⁰. Przy okazji zwiedził British Museum, w którym oglądał kodeksy biblijne⁶¹.

Jak wspomniano, kolejne lata nauki dotyczyły studentów, którzy przymierzali się do rozprawy doktorskiej albo chcieli zdobyć stopień kandydata do doktoratu. Naukę kontynuowano zasadniczo w Rzymie lub w filii Biblicum w Jerozolimie. Druga oferta okazała się zbyt kosztowna. Ks. Romaniuk zdecydował się podjąć naukę we francuskiej szkole biblijno-archeologicznej w Jerozolimie (Ecole Biblique et Archéologique Française), co jednak wiązało się z koniecznością pozostania przez jeszcze jeden semestr w rzymskim Biblicum i napisania pracy seminaryjnej. Maszynopis wieńczący ten okres pt. „Platon w «Peri archon» Orygenesia” skierowano do druku w miesięczniku „Aegyptus”⁶². W tym czasie student spotkał się z krzywdzącą opinią, sformułowaną przez grono profesorskie w Polsce, którą przekazał mu prymas Wyszyński, a dotyczącą rzekomo niepotrzebnego wydłużania okresu nauki. Dalszy pobyt zagraniczny wynikał jednak z wymogów formalnych⁶³.

Podczas studiów jerozolimskich dominowała teologia biblijna i archeologia⁶⁴. Do atutów szkoły należał dostęp do specjalistycznej biblioteki biblijno-archeologicznej oraz atrakcyjne objazdy naukowe. Ks. Romaniuk poznawał Bliski Wschód. Udał się m.in. do muzeum w Jordanii, w którym oglądał fragmenty tekstów qumrańskich, wyprawił się na teren Syrii, nad Eufrat i Tygrys. W maju 1959 r. otrzymał dyplom poświadczający uzyskanie stopnia kandydata do doktoratu. Temat jego pracy doktorskiej „L’amour du Père et du Fils dans la sotérologie de Saint Pauli” zyskał oficjalne zatwierdzenie⁶⁵. Na początku września oddał 790 stron skończonej rozprawy. Obrona odbyła się w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie 10 maja 1961 r.⁶⁶ K. Romaniuk jako drugi Polak, po ks. Eugeniuszu Dąbrowskim⁶⁷, obronił doktorat z nauk biblijnych w Biblicum. Decyzją rektora, uczelnia pokryła koszty wydania doktoratu, co uznać na-

⁵⁹ K. Romaniuk, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 55.

⁶⁰ Ibidem, s. 63.

⁶¹ K. Romaniuk, *Zapiski na szczęście nie więzienne...*, s. 36.

⁶² Idem, *Autobiografia...*, s. 66.

⁶³ Ibidem, s. 69.

⁶⁴ Ibidem, s. 72.

⁶⁵ Ibidem, s. 70–76.

⁶⁶ Ibidem, s. 83; AAN MEN, sygn. 5037, K. Romaniuk, *Życiorys*, Lublin, 18 III 1965, k. 7.

⁶⁷ Eugeniusz Dąbrowski (1901–1970), duchowny rzymskokatolicki, biblista, absolwent studiów specjalistycznych na Biblicum w Rzymie, wykładowca na WTK UW, tłumacz Nowego Testamentu, związany z ruchem tzw. księży patriotów.

leży za sytuację wyjątkową⁶⁸. Dysertacja ukazała się dwukrotnie w języku francuskim w prestiżowej serii instytutu „Analecta Biblica”⁶⁹.

Trudna droga do habilitacji i profesury

Do Polski ks. Romaniuk wrócił we wrześniu 1961 r.⁷⁰ W WMSD podjął obowiązki prefekta oraz wykładowcy: egzegezy Nowego Testamentu, patrologii, łaciny kościelnej i języka francuskiego⁷¹. Z początkiem 1962 r. został adiunktem na Wydziale Teologicznym KUL⁷². Prymas zastrzegł jednak, że podstawowym obowiązkiem bibliisty pozostaje praca w WMSD⁷³, przy czym zwolniony został z prefektury oraz prowadzenia wykładów z języka francuskiego⁷⁴. Dzięki temu adiunkt zyskał czas na pracę naukową, opracowanie komentarzy biblijnych, a także pisanie artykułów m.in. do uznanych w Europie czasopism biblijnych⁷⁵.

Odrębnym problemem badawczym pozostaje droga ks. Romaniuka do habilitacji. Pracę nad rozprawą rozpoczął wkrótce po powrocie do kraju. Wstępne działania związane z przewodem habilitacyjnym podjęto na KUL w roku akademickim 1962/1963 r.⁷⁶ Sprawa jednak znacząco się przeciągnęła. 13 czerwca 1966 r. sfinalizowano procedury. 11 lipca 1966 r. ks. Romaniuk otrzymał tytuł docenta. Włoskie tłumaczenie rozprawy pt. „Bojaźń Boża w teologii św. Pawła” ukazało się w czerwcu 1967 r.⁷⁷ Tyle informacji znaleźć można w stosunkowo lakonicznej relacji ks. Romaniuka. Pozostałe źródła rzucają dodatkowe światło. O problemach z habilitacją bibliisty dowiadujemy się przykładowo z zapisków prymasa Wyszyńskiego⁷⁸. Przeszkodę w pomyślnym sfinalizowaniu przewodu ks. Romaniuka stanowiły krytyczne, negatywne opinie recenzentów, w związku z którymi prymas wszczął prywatne dochodzenie, próbując znaleźć sposób

⁶⁸ K. Romaniuk, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 58.

⁶⁹ „Analecta Biblica” – seria wydawnicza Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, założona w 1952 r. 1961, 2 wyd. poprawione 1974. *Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, s. 8.

⁷⁰ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 86.

⁷¹ Idem, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 59.

⁷² Idem, *Autobiografia...*, s. 88; AAN MEN, sygn. 5037, Odpis protokołu z posiedzenia Komisji RWT KUL ws. wszczęcia przewodu habilitacyjnego ks. K. Romaniuka z 24 III 1965 r.

⁷³ Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej [AAG], Stefan Wyszyński, Pro memoria, 22 XII 1961 r.

⁷⁴ W sumie na KUL wykladał przez okres 15 lat. K. Romaniuk, *Kapłaństwo i nauka...*, s. 59.

⁷⁵ K. Romaniuk, *Les chemis de l'exégèse du Nouveau Testament. Guide pratique pour les travaux personnels des étudiants*, Le Puy–Lyon, 1963.

⁷⁶ Idem, *Autobiografia...*, s. 91.

⁷⁷ Ibidem, s. 95–96.

⁷⁸ AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 27 III 1962 r.; 21 IX 1962 r.; 28 IV 1964 r.

wyjścia z przedłużającego się impasu. Pod koniec maja 1964 r. rozmawiał z recenzentem, Czesławem Jakubcem, który skonstatował: „praca Ks. Romaniuka nie ma przedmiotu. Nie nadaje się do habilitacji. Należałoby ją przerobić, albo habilitować się na podstawie prac już drukowanych”⁷⁹. Stanowisko Jakubca poparł Stępień⁸⁰. Feliks Gryglewicz przeciwnie, w recenzji wskazał elementy nowatorskie w pracy ks. Romaniuka, zauważył, że wyniki badań biblisty wnoszą istotny wkład do nauki. Jednocześnie poparł starania kandydata o uzyskanie stopnia samodzielnego pracownika naukowego⁸¹. Dodatkowe emocje budził fakt, że dość powszechnie w środowiskach akademickich mówiono o „niechęci biblistów krajowych do rzymskich”⁸². „Nieudana habilitacja” stawała się tematem absorbującym coraz szersze grono profesorskie z KUL-u i ATK. Prymas obawiał się, że sprawa szybko dotrze do Rzymu, a casus ks. Romaniuka pogłębi istniejące stereotypy⁸³, tym bardziej, że w *Biblicum* uchodził on za jednego z lepszych absolwentów⁸⁴. Przewód habilitacyjny przerwano, ponieważ ks. Romaniuk wycofał pracę habilitacyjną. Nowy wniosek o otwarcie przewodu złożył w marcu 1965, przedkładając rozprawę „Idea bojaźni Bożej w teologii św. Pawła”⁸⁵. Recenzenci⁸⁶ tym razem jednogłośnie ocenili, że dorobek naukowy, poziom publikacji i rozprawa habilitacyjna dowodzą wymaganych od kandydata kompetencji w zakresie teologii biblijnej. W lutym 1966 r. Rada WT KUL nadała ks. Romaniukowi stopień naukowy docenta. Kolokwium habilitacyjne w czerwcu 1966 r. oceniono pozytywnie⁸⁷. W tym samym roku został kierow-

⁷⁹ AAG, S. Wszyński, Pro memoria, 26 V 1964 r.

⁸⁰ Jan Stępień (1910–1995), duchowny rzymskokatolicki, biblista, rektor ATK w Warszawie 1972–1981, absolwent *Biblicum* w Rzymie 1939. W latach 1953–1987 zarejestrowany przez SB jako tajny współpracownik ps. „Stolarski”.

⁸¹ AAN MEN, sygn. 5037, Feliks Gryglewicz, Recenzja rozprawy habilitacyjnej „Idea bojaźni Bożej w teologii św. Pawła” autorstwa K. Romaniuka, Warszawa–Lublin 1964, k. 3–6.

⁸² AAG, S. Wszyński, Pro memoria, 26 V 1964 r.

⁸³ AAG, S. Wszyński, Pro memoria, 5 III 1965 r.; 9 III 1965 r.; 18 II 1967 r.

⁸⁴ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Wyciąg z doniesienia TW ps. „Studnicki” (tajne), Warszawa, 15 VI 1964, k. 35.

⁸⁵ Podanie o wszczęcie przewodu habilitacyjnego zaopiniował S. Łach, kierownika Katedry Pisma św. KUL, przy której zatrudniony był K. Romaniuk. Również komisja powołana przez radę Wydziału przedstawiła wniosek o wszczęcie przewodu habilitacyjnego. AAN MEN, sygn. 5037, Wniosek do ministra szkolnictwa wyższego o zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału o nadaniu K. Romaniukowi stopnia naukowego docenta w zakresie teologii biblijnej, Lublin, 24 VIII 1966 r., k. 9.

⁸⁶ Cz. Jakubiec (ATK), S. Łach (KUL), J. Stępień (ATK), F. Gryglewicz (KUL), B. Jankowski (Kraków), AAN MEN, sygn. 5037, Wniosek do ministra szkolnictwa wyższego o zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału o nadaniu K. Romaniukowi stopnia naukowego docenta w zakresie teologii biblijnej, Lublin, 24 VIII 1966 r., k. 10.

⁸⁷ AAN MEN, sygn. 5037, Wniosek do ministra szkolnictwa wyższego o zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału o nadaniu K. Romaniukowi stopnia naukowego docenta w zakresie teologii bibli-

nikiem Katedry Teologii Biblijnej WT KUL⁸⁸. Wykładał języki hebrajski, grecki, krytykę tekstu biblijnego oraz introdukcję ogólną do Pisma św.⁸⁹

Pod koniec sierpnia 1966 r. rektor KUL wystąpił do ministra szkolnictwa wyższego z wnioskiem o zatwierdzenie uchwały Rady WT KUL o nadaniu ks. Romaniukowi stopnia naukowego docenta w zakresie teologii biblijnej⁹⁰. Państwowe zatwierdzenie habilitacji ks. Romaniuk uzyskał dopiero w 1970 r.⁹¹, natomiast zatwierdzenie uchwały Senatu Akademickiego KUL ws. powołania go na stanowisko docenta w 1971 r.⁹² Decyzje te poprzedzały opinie Urzędu do Spraw Wyznań⁹³. Od 1971 r. KUL zatrudniał ks. Romaniuka jako profesora zwyczajnego nauk biblijnych⁹⁴.

Wśród duchowieństwa ks. Romaniuk ceniony był za kompetencję i gorliwość, obawy natomiast budziły cechy charakterologiczne, zwłaszcza „władczy”,

jnej, Lublin, 24 VIII 1966, k. 10–11; AAN MEN, sygn. 5037, Cz. Jakubiec, Recenzja pracy habilitacyjnej K. Romaniuka, Warszawa, 24 IV 1965 r., k. 33–37; AAN MEN, sygn. 5037, S. Łach, Recenzja pracy habilitacyjnej K. Romaniuka, Lublin 29 VI 1966 r., k. 41–46; AAN MEN, sygn. 5037, Augustyn Jankowski, Recenzja pracy habilitacyjnej K. Romaniuka, Tyniec, 16 IV 1965 r., k. 47–52; AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Recenzja pracy habilitacyjnej K. Romaniuka, 10 VI 1965 r., k. 53–60; AAN MEN, sygn. 5037, Odpis protokołu z posiedzenia Rady Wydziału Teologicznego KUL z 22 III 1965 r., k. 13; AAN MEN, sygn. 5037, Odpis podania K. Romaniuka do RWT KUL o wszczęcie przewodu habilitacyjnego z 18 III 1965, k. 31.

⁸⁸ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Wniosek o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych K. Romaniukowi na WT ATK, 29 V 1978 r., k. 152.

⁸⁹ *Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, s. 8; G.M. Baran, *Romaniuk Kazimierz*, [w] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. A. Dębiński i in., t. 2, Lublin 2018, s. 273–274.

⁹⁰ AAN MEN, sygn. 5037, Wniosek do ministra szkolnictwa wyższego o zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału o nadaniu K. Romaniukowi stopnia naukowego docenta w zakresie teologii biblijnej, Lublin, 24 VIII 1966, k. 8.

⁹¹ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, kpt. Ryszard Parol, Notatka z rozmowy z K. Romaniukiem (tajne), Warszawa, [1970], k. 96; AAN MEN, sygn. 5037, Wit Drapich, wiceminister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Pismo do rektora KUL o zatwierdzeniu uchwały RWT KUL z 26 V 1966 r. o nadaniu K. Romaniukowi stopnia doktora habilitowanego w zakresie teologii biblijnej, Warszawa, 26 II 1970 r., k. 80.

⁹² AAN MEN, sygn. 5037, W. Drapich, Pismo do rektora KUL zatwierdzające uchwałę Senatu Akademickiego z 26 VI 1970 r. ws. powołania na stanowisko docenta K. Romaniuka, Warszawa, 12 V 1971 r., k. 83; AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Wniosek o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych K. Romaniukowi na WT ATK, 29 V 1978 r., k. 152.

⁹³ AAN MEN, sygn. 5037, Aleksander Wołowicz, naczelnik Wydziału Urzędu do Spraw Wyznań, Pismo do Romualda Chwieduka, dyrektora Departamentu Studiów Uniwersyteckich, Ekonomicznych i Pedagogicznych Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, 23 II 1970 r., k. 72; AAN MEN, sygn. 5037, A. Wołowicz, Pismo do R. Chwieduka, Warszawa, 30 V 1971 r., k. 84.

⁹⁴ G.M. Baran, *op. cit.*, s. 274.

autorytarny styl bycia⁹⁵. Opinie te doszły do głosu na początku lat siedemdziesiątych XX w., w związku z planami powołania go na rektora WMSD w Warszawie. Mimo wątpliwości, co predyspozycji osobowościowych kandydat otrzymał nominację na to stanowisko w styczniu 1971 r.⁹⁶ Nowe obowiązki znalazły odbicie w jego twórczości naukowej. W publikacjach zauważalna stała się problematyka dotycząca kapłaństwa i powołania w Biblii⁹⁷. Dzięki pracom dotyczącym tej problematyki zapraszany był kilkakrotnie w charakterze specjalisty na międzynarodowe zjazdy teologiczne (np. do Paray-le-Monial i Monachium)⁹⁸. Pracy naukowej nie ułatwiały coraz to nowe zadania. Z polecenia prymasa rektor odpowiadał za budowę nowego budynku seminaryjnego dla kleryków na Bielanach. W 1976 r. zrezygnował z wykładów na KUL. Od 1977 r. wykładał w WMSD oraz zatrudniony był na stanowisku docenta w Katedrze Biblistyki Nowego Testamentu WT ATK⁹⁹. Ponadto przy seminarium warszawskim zorganizował wydział teologiczny, zwany Akademickim Studium Teologii Katolickiej, którego też został dziekanem. Z czasem Studium przemianowano na Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie; dzięki jego staraniom PWT otrzymał kościelne prawo nadawania stopni naukowych z doktoratem włącznie¹⁰⁰. Warto tu odnotować, że w 1981 r. ks. Romaniuk zaproszony został przez przedstawicieli władz państwowych na zebranie rektorów wyższych uczelni w Polsce, co było sytuacją wyjątkową¹⁰¹.

Rektor Romaniuk zwracał uwagę na podnoszenie kwalifikacji zawodowych wykładowców zatrudnionych w WMSD w Warszawie¹⁰². Dzięki jego „ambitnej presji” kadra starała się o uzyskanie kolejnych stopni i tytułów naukowych¹⁰³.

⁹⁵ AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 13 I 1971 r.

⁹⁶ AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 16 I 1971 r.; G.M. Baran, *Romaniuk Kazimierz*, s. 273–274.

⁹⁷ *Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, s. 9.

⁹⁸ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Ocena dorobku naukowego K. Romaniuka za lata 1966–1978, k. 137; AAN MEN, sygn. 5037, Anna Świderkówna, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka w l. 1966–1973, Warszawa, 26 I 1974 r., k. 141.

⁹⁹ Prymas odnotował: „Boleję nad tym, że Ks. Rektor Romaniuk musiał opuścić KUL. Uczelnia dużo traci na tym, gdyż Ks. R. jest dziś autorytetem światowym”. AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 21 III 1977 r.; AAN MEN, sygn. 5037, Pismo z Departamentu Studiów i Badań Uniwersyteckich, Ekonomicznych i Pedagogicznych, Warszawa, luty 1976 r., k. 91; AAN MEN, sygn. 5037, Mieczysław Krąpiec, rektor KUL, Pismo do K. Romaniuka, Lublin 28 X 1976 r., k. 94; AAN MEN, sygn. 5037, K. Romaniuk, Pismo do rektora KUL, Warszawa, 23 X 1976 r., k. 95; AAN MEN, sygn. 5037, Pismo z Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki do K. Romaniuka powołujące go na stanowisko docenta w ATK, 1 II 1977 r., k. 98.

¹⁰⁰ AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 22 III 1977 r.

¹⁰¹ AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 7 V 1981 r.

¹⁰² AAG, S. Wyszyński, Pro memoria, 25 IX 1980 r.

¹⁰³ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Ocena dorobku naukowego K. Romaniuka za lata 1966–1978, Warszawa, 18 III 1978 r., k. 136–138.

Sam jednak na tej drodze doświadczył wielu przeszkód, kolejną były trudności w uzyskaniu na ATK tytułu profesora nadzwyczajnego. Komisja w składzie: Stanisław Grzybek, Hieronim Eugeniusz Wyczawski, Józef Wiesław Rosłon, po zapoznaniu się ze zgromadzoną dokumentacją i ocenami fachowców stwierdziła, że „kandydat spełnia wymagania i wykazuje się bardzo poważnymi osiągnięciami naukowymi”, wobec czego przedstawiła Radzie WT ATK wnioski o podjęcie uchwały wystąpienia do władz ministerialnych o nadanie ks. Romaniukowi tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego. Wyniki tajnego głosowania Rady WT ATK okazały się jednak niekorzystne dla ks. Romaniuka (siedem głosów „za”, siedem „przeciw” i trzy „wstrzymujące się”). Postanowiono zatem, że Rada WT ATK nie może przychylić się do wniosku komisji¹⁰⁴. Sprawa unadzwyczajnienia bibliisty wróciła w następnym roku. Wynik głosowania również okazał się kłopotliwy (osiem głosów „za”, pięć „przeciw”, cztery „wstrzymujące się”, jeden „nieważny”). Wywołało to dyskusję wśród zebranych. W jej efekcie oceniono, że rezerwa i niechęć członków Rady Wydziału wobec propozycji komisji wynikała nie z powodów merytorycznych, lecz charakterologicznych ks. Romaniuka. Podjęto decyzję, że rozstrzygające dla sprawy będą kwestie merytoryczne, tj. poziom naukowy. W drugim tajnym głosowaniu (10 głosów „za”, siedem „przeciw”, jeden „wstrzymujący się”) Rada WT ATK zdecydowała o wystąpieniu do władz ministerialnych z wnioskiem o przyznanie bibliście tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych ATK¹⁰⁵. Pod koniec 1981 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna wyraziła pozytywną opinię ws. nadania tytułu¹⁰⁶, natomiast uznanie państwowe tytułu uzyskał we wrześniu 1982 r. Dokument potwierdzający tytuł podpisał przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński¹⁰⁷.

W 1982 r. ks. Romaniuk objął urząd biskupa pomocniczego archidiecezji warszawskiej¹⁰⁸. Wiązało się to z dodatkowymi obowiązkami, w tym z odpowiedzialnością za Kościół warszawski i reprezentowanie go podczas nierzadko uciążliwych rozmów z władzami stolicy¹⁰⁹. Natomiast dziesięć lat później, po

¹⁰⁴ AAN MEN, sygn. 5037, Wyciąg z protokołu posiedzenia RWT ATK, Warszawa, 20 VI 1977 r., k. 114.

¹⁰⁵ AAN MEN, sygn. 5037, Wyciąg z protokołu RWT ATK, Warszawa, 24 IV 1978 r., k. 123.

¹⁰⁶ AAN MEN, sygn. 5037, Pismo przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej do ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, Warszawa, 21 XII 1981 r., k. 159.

¹⁰⁷ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 153; AAN MEN, sygn. 5037, Wniosek ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych K. Romaniukowi, Warszawa, 23 VI 1982 r., k. 160.

¹⁰⁸ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 158.

¹⁰⁹ Archiwum Państwowe w Warszawie [APW], Urząd m.st. Warszawy [UMSW], Wydział do Spraw Wyznań [WdSW], sygn. 18, Tezy do rozmowy z bp. K. Romaniukiem, [1983], k. 47–53.

reorganizacji podziału administracyjnego Kościoła w Polsce, mianowano go biskupem nowoutworzonej diecezji warszawsko-praskiej¹¹⁰.

W czasie intensywnych prac administracyjnych, duszpasterskich i naukowych przez okres ponad 30 lat dojrzało jego *opus magnum*, to jest *Biblia Warszawsko-Praska*¹¹¹.

Osiągnięcia naukowe

Wykaz dorobku naukowego ks. Romaniuka doczekał się odrębnej pozycji o charakterze bibliograficznym¹¹². Publikacja obejmuje blisko 65 lat piśmiennej aktywności autora, począwszy od artykułu z 1954 r.¹¹³ Za najważniejsze osiągnięcia naukowe bp. Romaniuka uznać należy tłumaczenia i redakcje Pisma św., komentarze biblijne, tłumaczenie znaczących dzieł biblistów zachodnich, a także rozpoznawalność i znaczenie w międzynarodowym środowisku biblijnym. Przedsięwzięciem naukowym najbardziej wyróżniającym bp. Romaniuka pozostaje *Biblia Warszawsko-Praska*, która osiągnęła nakład ponad pół miliona egzemplarzy: od małych formatów kieszonkowych aż po wydania monumentalne z reprodukcjami światowego malarstwa. Istotny wkład w tłumaczenia i redakcje Pisma św. to także praca nad *Biblią Tysiąclecia* i własny przekład całego Nowego Testamentu z języka greckiego. Na uwagę zasługuje komentarz biblisty do Księgi Mądrości – pierwsze w Polsce opracowanie naukowe najmłodszej księgi Starego Testamentu¹¹⁴ oraz nowatorska teoria autorstwa księgi szeroko dyskutowana również za granicą¹¹⁵. Znaczący był udział bp. Romaniuka w zbiorowym komentarzu praktycznym do Nowego Testamentu, jak również praca nad działem Teologii Biblijnej Nowego Testamentu w *Encyklopedii katolickiej KUL*¹¹⁶.

Bardzo ważną część dorobku stanowią tłumaczenia klasycznych dla biblistyki dzieł zagranicznych, przede wszystkim *Słownika teologii biblijnej*¹¹⁷

¹¹⁰ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 195.

¹¹¹ Ibidem [wstęp do wykazu publikacji].

¹¹² R. Mikusek, *op. cit.* [bez strony, chodzi o tę publikację]

¹¹³ Pozycja składa się z czterech części: 1) *Biblia*; 2) *Książki*; 3) *Artykuły*; 4) *Recenzje książek, relacje, wywiady*.

¹¹⁴ AAN MEN, sygn. 5037, L. Stachowiak, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka 1966–1978, Lublin, 22 IV 1978, k. 146–147.

¹¹⁵ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Ocena dorobku naukowego K. Romaniuka za lata 1966–1978, k. 136–137; AAN MEN, sygn. 5037, A. Świderkówna, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka w l. 1966–1973, Warszawa, 26 I 1974 r., k. 142–143. .

¹¹⁶ AAN MEN, sygn. 5037, L. Stachowiak, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka 1966–1978, Lublin, 22 IV 1978 r., k. 147–148.

¹¹⁷ *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1973.

i *Słownika Nowego Testamentu*¹¹⁸, które ukazały się po francusku pod redakcją wybitnego egzegety i teologa Xaviera Léona-Dufoura. Lech Stachowiak ocenił: „Ks. Romaniuk włożył wiele trudu w adaptację pierwszego zwłaszcza słownika do mentalności polskiej, nie mówiąc już o doskonałym przekładzie całości”¹¹⁹.

Dzięki znajomości – z czasem bieglej – języków obcych: angielskiego, francuskiego, niemieckiego i włoskiego¹²⁰ nawiązał kontakty ze specjalistami z krajów zachodnich. Już jako student bibliistyki udał się do Bonn na prywatne spotkanie z prof. Heinrichem Schlierem¹²¹, byłym asystentem Rudolfa Bultmana¹²², dzięki czemu korzystać mógł z jego wykładów. W listopadzie 1961 r. o. prof. Silveria Zedda¹²³ z Lateranu, redaktor naczelny periodyku „Rivista Biblica”¹²⁴ zaproponował mu stałą współpracę z pismem, w zamian za co ks. Romaniuk otrzymał najnowsze publikacje bibliistyki światowej, zwłaszcza włoskiej¹²⁵. Sam swoje artykuły mógł ogłaszać w pismach zagranicznych, takich jak „Rivista Biblica”, a także „Revue Biblique”, „Bibel und Leben”, „Concilium”, „Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft”¹²⁶. Jego praca doktorska szeroko była cytowana w zagranicznych publikacjach. Podobnie rozprawa habilitacyjna cieszyła się zainteresowaniem nawet w gronie bibliistów protestanckich i dyskutowana była na łamach pism, rzadko uwzględniających autorów katolickich („Kittel”, „Teologische Wörterbuch zum Neuen Testamenten”)¹²⁷. Dzięki kontaktom naukowym z wybitnym egzegetą, prof. Heinzem Schürmannem¹²⁸, wydał pracę *Wegweiser in das Neue Testament*¹²⁹.

¹¹⁸ *Słownik Nowego Testamentu*, red. X. Léon-Dufour, przekł. z fr. i oprac. polskie K. Romaniuk, Poznań 1981.

¹¹⁹ AAN MEN, sygn. 5037, L. Stachowiak, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka 1966–1978, Lublin, 22 IV 1978 r., k. 148.

¹²⁰ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Ocena dorobku naukowego K. Romaniuka za lata 1966–1978, k. 138.

¹²¹ Heinrich Schlier (1900–1978), teolog, biblista, początkowo ewangelicki, następnie rzymskokatolicki, przed konwersją asystent Rudolfa Bultmana.

¹²² Rudolf Bultman (1884–1976), wybitny teolog i egzegeta ewangelicki.

¹²³ Silverio Zedda (1913–1992), włoski jezuita, egzegeta, profesor teologii.

¹²⁴ „Rivista Biblica” – włoski periodyk biblijny, wydawany w Bolonii od 1953, organ prasowy Towarzystwa Biblijnego we Włoszech.

¹²⁵ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 88.

¹²⁶ AAN MEN, sygn. 5037, A. Świderkówna, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka za l. 1966–1973, Warszawa, 26 I 1974 r., k. 144.

¹²⁷ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Ocena dorobku naukowego K. Romaniuka za lata 1966–1978, k. 136.

¹²⁸ Heinz Schürmann (1913–1999), niemiecki teolog katolicki, biblista, specjalista z Nowego Testamentu, członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej, konsultor Papieskiej Komisji Biblijnej.

¹²⁹ K. Romaniuk, *Wegweiser in das Neue Testament*, Düsseldorf, Patmos, 1965.

Nad pozycją bp. Romaniuka pt. *Il sacerdozio nel Nuovo Testamento (esegesi e tradizione)*¹³⁰, wydaną po włosku, francusku i hiszpańsku, dyskutowano podczas zjazdu biblistów włoskich w Rzymie, a samego autora zapraszano kilkakrotnie jako specjalistę na konferencje międzynarodowe (np. do Paray-le-Monial, Monachium)¹³¹. Udział w międzynarodowych kongresach i sympozjach stanowi istotną część jego osiągnięć naukowych¹³². Referaty wygłaszał m.in. w: Rzymie, Gwatt, Lucernie, Brukseli, Wiedniu, Halle, Clermont, Los Angeles, Stuttgart, Minz, Berlinie, Frankfurcie, München, Durham. Warto wspomnieć o randze niektórych ważniejszych wydarzeń. Po obronie doktoratu jesienią 1961 r. wystąpił podczas Międzynarodowego Kongresu Katolickiego Studiów Paulińskich na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, w 1966 r. podczas Zjazdu Towarzystwa Studiów Nowotestamentalnych w Szwajcarii, tam również w 1969 r. na Zjeździe Nowotestamentalistów Europejskich Obszaru Języka Niemieckiego, w 1971 r. na Zjeździe Biblistów w Wiedniu, w tym samym roku na seminarium dla tłumaczy Pisma św. w NRD oraz podczas sesji plenarnej Zarządu Głównego Światowej Federacji Katolickiej Apostolatu Biblijnego w Klosterneuburgu, w 1972 r. podczas Zjazdu Towarzystwa Studiów Nowotestamentalnych w USA i na kongresie międzynarodowym, w tym samym roku na Międzynarodowym Sympozjum dla Tłumaczy Pisma św. w RFN, w 1973 r. na zjeździe Katolickich Nowotestamentalistów Obszaru Języka Niemieckiego w Wiedniu, a także w ramach posiedzenia Komitetu Wykonawczego Katolickiej Federacji Światowej Apostolatu Biblijnego¹³³.

Uwagę zwraca przynależność i udział bp. Romaniuka w znaczących gremiach oraz stowarzyszeniach naukowych – na rodzimym gruncie: Towarzystwo Naukowe KUL, Rada Naukowa KEP, Komisja KEP ds. Seminariów Duchownych, a poza granicami: Scientas Studiorum Novi Testamenti (członek Komitetu Wykonawczego 1972–1975), Arbeitsgemeinschaft der deutschsprachigen Neutestamentler, World Catholic Federation for the Biblical Apostolate (członek Zarządu 1974–1979)¹³⁴.

¹³⁰ C. Romaniuk, *Il sacerdozio nel Nuovo Testamento (esegesi e tradizione)*, Bologna 1970.

¹³¹ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Ocena dorobku naukowego K. Romaniuka za lata 1966–1978, k. 137; AAN MEN, sygn. 5037, A. Świderkówna, Ocena działalności naukowej Romaniuka w l. 1966–1973, Warszawa, 26 I 1974 r., k. 141.

¹³² AAN MEN, sygn. 5037, L. Stachowiak, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka w l. 1966–1978, Lublin, 22 IV 1978 r., k. 147.

¹³³ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Wniosek o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych K. Romaniukowi na WT ATK, Warszawa, 29 V 1978 r., k. 153–154.

¹³⁴ AAN MEN, sygn. 5037, Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Wniosek o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych K. Romaniukowi na WT ATK, Warszawa, 23 VI 1982 r., k. 162; *Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, s. 9.

Nie bez znaczenia były uzdolnienia dydaktyczne biblisty. Wykłady ks. Romaniuka skupiały dużą liczbę słuchaczy i cieszyły się uznaniem, również ze strony studentów specjalizacji pozabiblijnych. Gorliwie spełniał obowiązki promotora prac magisterskich i doktorskich¹³⁵. Z myślą o studentach teologii opracowywał pozycje o charakterze podręcznikowym, a także dla szerszego grona odbiorców książki popularnonaukowe. Jak oceniał Stachowiak, praca dydaktyczno-naukowa bp. Romaniuka „przyczyniła się wydatnie do podniesienia poziomu i do ukierunkowania studiów biblijnych” na KUL¹³⁶. Bp. Romaniukiem jako wykładowcą biblistyki zainteresowano się również za granicą. Dodatkowo, planowano zatrudnienie go w instytucjach watykańskich. Prymas Wyszyński, wymawiając się potrzebami krajowymi, miał jednak ograniczyć uzdolnionemu uczonemu szanse na intensywniejszy rozwój w tych środowiskach¹³⁷.

W polu zainteresowania służby bezpieczeństwa

Bp. Romaniuk jako kapłan wykształcony, posiadający kontakty za granicą i potencjalnie przygotowywany do pełnienia znaczących urzędów w Kościele, znalazł się szybko w polu zainteresowania resortu spraw wewnętrznych. Przez funkcjonariuszy oraz przedstawicieli stołecznych władz państwowych odbierany był jako obywatel stosunkowo lojalny¹³⁸, a gdy wzajemne kontakty w związku z jego obowiązkami i potrzebami zintensyfikowały się, oceniano go jako partnera otwartego, rzeczowego, odznaczającego się realistycznym podejściem do ustroju i relacji państwo-Kościół¹³⁹.

Celem pozyskania bp. Romaniuka przez służbę bezpieczeństwa do ewentualnej współpracy był zamiar uczynienia go lojalnym, a poprzez niego uzyskanie wpływu na kierunek wychowania i kształcenia alumnów. Planowano również pozyskiwać od niego informacje o stosunkach wewnątrzkościelnych w WMSD, na terenie archidiecezji warszawskiej, jak również poza granicami kraju, zwłaszcza w Rzymie¹⁴⁰.

¹³⁵ AAN MEN, sygn. 5037, J. Stępień, Wniosek o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego nauk teologicznych K. Romaniukowi na WT ATK, Warszawa, 29 V 1978 r., k. 154.

¹³⁶ AAN MEN, sygn. 5037, L. Stachowiak, Ocena działalności naukowej K. Romaniuka 1966–1978, Lublin, 22 IV 1978 r., k. 148–149.

¹³⁷ K. Romaniuk, *Autobiografia...*, s. 8.

¹³⁸ *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, red. J. Mysiakowska, wstęp J. Żaryn, oprac. J. Gołębiowski, J. Mysiakowska, A.K. Piekarska, Warszawa 2009.

¹³⁹ AAN, Urząd do spraw Wyznań [UdśW], sygn. 128/96, Sprawozdanie WdśW UMSW z 1983 r. (poufne), Warszawa, 7 II 1984 r., k. 2.

¹⁴⁰ „[K. Romaniuk] cieszy się poparciem kard. Wyszyńskiego, bp-a Dąbrowskiego i bp-a Rubina. Jest typowany do sakry biskupiej [...]. Celem pozyskania jest kontrol i wpływanie na politykę kierowania seminarium oraz uzyskiwanie informacji po linii kurii, biskupów, Komisji Episkopatu

Według dokumentów wytworzonych przez resort spraw wewnętrznych, ks. Romaniuk na rozmowy o charakterze rozpoznawczym zapraszany był od czasu powrotu ze studiów zagranicznych. Początkowo na pytania dotyczące pobytu naukowego za granicą oraz spraw WMSD odpowiadał zdawkowo i „niechętnie”¹⁴¹. Kontakty te miały się jednak z czasem rozwijać, a w 1971 r., a więc w roku nominacji na rektora WMSD, zarejestrowano go jako kandydata na tajnego współpracownika o pseudonimie K-2 nr ewidencyjny 5630¹⁴². Ze względu na moralne prowadzenie się kapłana nie zdołano pozyskać materiałów kompromitujących, na podstawie których mógłby zostać zwerbowany do współpracy. Odnotowano: „Należy do księży całkowicie oddanych kościołowi”¹⁴³. Z archiwaliów wytworzonych przez resort spraw wewnętrznych wynika, że wykorzystano jego aspiracje naukowe¹⁴⁴. Pod koniec maja 1980 r. został przerejestrowany na kontakt operacyjny¹⁴⁵. Podstawę zmiany statusu rejestracji stanowiła „analiza wieloletnich kontaktów ze Służbą Bezpieczeństwa”. Argumentowano:

„Wykazała ona [analiza], że po tak długim okresie brak jest podstaw do rejestracji w charakterze tajnego współpracownika, a przepisy instrukcyjne nie pozwalają dłużej utrzymywać takiego stanu rejestracji. Na obecnym etapie ks. Romaniuk spełnia wymogi kontaktu operacyjnego”¹⁴⁶.

W świetle archiwaliów IPN, ks. Romaniuk podczas rozmów z funkcjonariuszami nie zachowywał się biernie. Uzewnętrzniał własne oczekiwania, przed-

i Federacji Apostolstwa Biblijnego z Wiednia, na której czele stoi kard. König, rozpoznawania kadry profesorów seminarium i oceny alumnów, kand. z urzędu bierze udział w konferencjach diekańskich. Stąd jego pozyskanie ma istotne znaczenie operacyjne dla naszej służby”. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Kwestionariusz TW (tajne specjalnego znaczenia), Warszawa, 15 I 1971, k. 15. Por. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Wniosek o opracowaniu kandydata na tajnego współpracownika (tajne specjalnego znaczenia), Warszawa, 27 XII 1970 r., k. 8; AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Kwestionariusz osobowy, 15 I 1971, k. [6b].

¹⁴¹ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Notatka służbowa (tajne), Warszawa, 22 XI 1969 r., k. 61–62.

¹⁴² Dokładnie 27 XII 1971 r. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Raport (tajny specjalnego znaczenia), k. 1.

¹⁴³ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Notatka (tajne), 1961 r., k. 22.

¹⁴⁴ „Kand[ydat] jest pozyskiwany do współpracy drogą długotrwałego, stopniowego zbliżania i wiązania go z nami poprzez czynione mu ułatwienia w załatwianiu różnych spraw (wyjazdy, zatwierdzenie na KUL habilitacji, pomoc w wydaniu pozycji naukowo-religijnych). Pobranie zobowiązania mogłoby go zrazić do nas. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Kwestionariusz TW (tajne specjalnego znaczenia), Warszawa, 15 I 1971 r., k. 16. Por. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Notatka (tajne), 1961, k. 21–22.

¹⁴⁵ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Raport (tajny specjalnego znaczenia), k. 1.

¹⁴⁶ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, W. Kucharek, zastępca naczelnika Wydziału Komendy Stołecznej Milicji Obywatelskiej, Notatka (tajne specjalnego znaczenia), Warszawa, 29 V 1980 r., k. 7.

stawiał prośby dotyczące kariery naukowej i piastowanych urzędów¹⁴⁷, odnotowano że nie zawsze przyjmował postawę proszącą. Potrafił nawet wystąpić z żądaniami oraz skargami w sytuacjach gdy, mimo jego lojalnej postawy, druga strona rozmów nie wywiązywała się ze złożonych obietnic¹⁴⁸. Od prowadzącego funkcjonariusza otrzymywał zapewnienie pomocy, a także okolicznościowe prezenty¹⁴⁹. Sporo miejsca w dokumentach przechowywanych w Archiwum IPN zajmuje sprawa habilitacji bibliisty¹⁵⁰. Ks. Romaniuk miał się obawiać, że brak uznania jego stopnia naukowego przez władze państwowe zablokuje mu możliwość szybkiego awansu¹⁵¹.

Funkcjonariusze zbierali od tajnych współpracowników informacje i opinie na temat samego ks. Romaniuka. W wyciągach z tego typu źródeł znajdują się oceny zarówno pozytywne, dotyczące zwłaszcza wysokich kompetencji i pracowitości bibliisty, jak i krytyczne, czy wręcz negatywne, dotyczące wygórowanych wymagań ks. Romaniuka jako wykładowcy, rektora, jego dość autorytarnego charakteru, surowości, zarozumiałości, o braku sympatii ze strony duchownych, kleryków. Odnotowano wypowiedzi świadczące o chęci zemsty za takie postawy: „Powiadają, że daleko nie zajedzie, że jest na niego sposób [...]”¹⁵². Oceny te choć wypowiedziane dosadnie, pokrywają się częściowo z tymi które odnaleźć można w zapiskach prymasa Wyszyńskiego oraz z dokumentami wskazującymi na pozamerytoryczne trudności na drodze kariery naukowej wybitnego bibliisty¹⁵³.

Według akt tej proweniencji od czasu nominacji biskupiej, służby miały coraz więcej trudności, aby skontaktować się z duchownym, który przyjąć miał

¹⁴⁷ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Kwestionariusz TW (tajne specjalnego znaczenia), Warszawa, 15 I 1971 r., k. 16.

¹⁴⁸ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, W. Kucharek, Notatka służbowa (tajne), Warszawa, 16 VII 1975 r., k. 205.

¹⁴⁹ „Motywy pozyskania. Kand[ydat] jest stopniowo zbliżany do naszej służby i wciągany do współpracy w drodze wieloletniego kontaktu ze mną (od 1967 r.). Ze względu na zajmowane stanowisko jako profesor KUL i członek zagranicznych instytucji katolickich potrzebuje wyjeżdżać dosyć często za granicę, zależy mu na uzyskiwaniu paszportu [...]. Występuje do nas z różnymi osobistymi prośbami [...]. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Kwestionariusz TW (tajne specjalnego znaczenia), Warszawa, 15 I 1971 r., k. 7.

¹⁵⁰ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Wyciąg z doniesienia TW ps. Studnicki (tajne), Warszawa, 15 VI 1964 r., k. 35.

¹⁵¹ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, kpt. R. Parol, Notatka z rozmowy z ks. Romaniukiem (tajne), Warszawa, grudzień 1969, k. 55 b.

¹⁵² AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Notatka (tajne), 1971 r., k. 151. Por. AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Wyciąg z notatki ze spotkania z TW „Jerzy” (tajne), 1971 r., k. 135.

¹⁵³ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, Streszczenie materiałów (tajne), Warszawa, 16 IV 1969 r., k. 31.

postawę niechętną co do ewentualnego kontynuowania spotkań i rozmów, a z czasem [nie podano dokładnej daty] zdecydowanie odmówił wszelkich kontaktów¹⁵⁴.

Podsumowanie

Postać bp. Romaniuka jako uczonego jest złożona, a jego bogaty dorobek stanowi znaczący wkład w historię nauk teologicznych i polską bibliistykę katolicką XX w.: od tłumaczeń Pisma św. i dzieł klasycznych z zakresu bibliistyki, po cenne komentarze ksiąg biblijnych, liczne publikacje naukowe i popularnonaukowe. Wysokie kompetencje merytoryczne i językowe pozwoliły mu zaistnieć i reprezentować kraj w prestiżowych organizacjach i gremiach międzynarodowych. W niesprzyjających nauce i edukacji wyznaniowej uwarunkowaniach politycznych PRL przyczynił się do rozwoju różnych form kształcenia konfesyjnego na szczeblu wyższym. Szukając dialogu tam, gdzie to możliwe oraz prowadząc, jak się wydaje, swoistą grę z funkcjonariuszami służb bezpieczeństwa oraz pozostałymi przedstawicielami władz państwowych, realizował, nie bez przeszkód, jasno zarysowane cele związane z osobistym rozwojem naukowym, jak również instytucjami naukowo-dydaktycznymi, za które odpowiadał.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Ministerstwo Edukacji Narodowej, sygn. 5037.

Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 128/96.

Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej

Stefan Wyszyński, Pro memoria, 1961, 1962, 1964, 1977, 1980, 1981.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

AIPN BU, sygn. 001134/3049/J.

Archiwum Państwowe w Warszawie

Archiwum Państwowe w Warszawie, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, Wydział do Spraw Wyznań, [1983].

Źródła drukowane

Romaniuk K., *Autobiografia*, Kraków 2013.

¹⁵⁴ AIPN BU, sygn. 001134/3049/J, kpt. M. Boniecki, kierownik Sekcji II wydziału IV SUSW, Raport (tajne, specjalnego znaczenia), Warszawa, 12 X 1987, k. 244.

- Romaniuk K., *Kapłaństwo i nauka*, Kraków 2017.
- Romaniuk K., *Zapiski – na szczęście nie więzienne*, Poznań 1996.
- Romaniuk K., *Zapiski na szczęście nie więzienne – ciąg dalszy*, Poznań 2003.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 1: 1948–1952, red. i oprac. P. Skibiński, Warszawa 2017.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 2: 1953, red. i oprac. E. Czackowska, Warszawa 2017.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 3: 1953–1956, red. i oprac. I. Czarcinśka, A. Gałka, Warszawa 2018.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 5: 1958, red. i oprac. M. Krupecka, Warszawa 2018.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 7: 1960, red. i oprac. R. Łatka.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 8: 1961, red. i oprac. M. Wiśniewska.

Opracowania

- Baran G.M., *Romaniuk Kazimierz*, [w] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. A. Dębiński, t. 2, Lublin 2018, s. 273–274.
- Bartnicki R., *Korzenie UKSW. Z dziejów uczelni na warszawskich Bielanych*, Warszawa 2017.
- Biografia Ks. Biskupa prof. dr hab. Kazimierza Romaniuka*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1997, nr 10, s. 7–28.
- Chmiel J., *Bibliistyka katolicka po Soborze Watykańskim II. W dwudziestolecie Konst. Dogm. „Dei Verbum” (1965–1985)*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1986, nr 1, s. 1–4.
- Chrosotowski W. (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Prymasowska Seria Biblijna, Warszawa 2004, s. 1755–1785.
- Chrostowski W., *Biblia i bibliistyka w seminarium duchownym i na uniwersytecie. Katolicka bibliistyka polska wobec nowych wyzwań*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Bibliistów Polskich” 2004, nr 1, s. 175–195.
- Goglewski T., *Ks. prof. dr Wincenty Kwiatkowski (1892–1972)*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1973, nr 11/1, s. 3–13.
- Kosicki P.H., *Nauka polska a Kościół – Kościół wobec życia naukowego*, [w] *Historia nauki polskiej*, t. 10, 1944–1989, cz. 3, *Idee i praktyka*, red. L. Zasztowt, J. Schiller-Walicka, Warszawa 2015, s. 87–166.
- Kudasiewicz J., *Bibliistyka*, [w] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1976, k. 511–513.
- Kudasiewicz J., *Die Bibel und die Säkularisierung in Polen während des kommunistischen Totalitarismus*, „Roczniki Teologiczne” 1996, z. 4, s. 195–207.
- Léon-Dufour X. (red.), *Słownik Nowego Testamentu*, przekł. z fr. i oprac. polskie K. Romaniuk, Poznań 1981.

- Léon-Dufour X. (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1973.
- Łach J., Wolniewicz M. (red.), *Współczesna biblistyka polska*, Warszawa 1972.
- Mikusek R., Lipka W. (red.), *Biblia i wokół Biblii. Publikacje Biskupa Kazimierza Romaniuka*, Warszawa 2019.
- Mysiakowska J. (red.), *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, wstęp J. Żaryn, oprac. J. Gołębiowski, J. Mysiakowska, A.K. Piekarska, Warszawa 2009
- Ostański P., *Bibliografia biblistyki polskiej*, t. 1–2, 1945–1999, Poznań 2002.
- Romaniuk C., *Il sacerdozio nel Nuovo Testamento (esegesi e tradizione)*, Bologna 1970.
- Romaniuk K., *Księga Mądrości. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Starego Testamentu, t. 8, cz. 3, Poznań 1969.
- Romaniuk K., *Le sacerdoce dans le Nouveau Testament*, Le Puy–Lyon 1966.
- Romaniuk K., *Lekcje I ewangelie na niedziele i święta. Komentarz*, Poznań–Warszawa–Lublin 1967.
- Romaniuk K., *Les chemis de l'exégèse du Nouveau Testament. Guide pratique pour les travaux personnels des étudiants*, Le Puy–Lyon, 1963.
- Romaniuk K., *Wegweiser in das Neue Testament*, Düsseldorf, Patmos, 1965.
- Romaniuk K., *Wprowadzenie metodologiczne do Nowego testamentu*, Poznań, 1966.
- Roszkowski W., *Polityczne i społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju nauki w Polsce 1944–1989*, [w] *Historia nauki polskiej* t. 10, 1944–1989, cz. 1, *Warunki rozwoju nauki polskiej. Państwo i społeczeństwo*, Warszawa 2015, s. 39–121.
- Witczyk H., *Dlaczego i jak soborowa konstytucja „Dei Verbum” przybliżyła Biblię Kościołowi?*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2006, nr 3, s. 179–191
- Witczyk H., *W czterdziestolecie konstytucji „Dei Verbum”. Osiągnięcia i aktualne wyzwania*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich” 2009, nr 6, s. 273–290
- Wolniewicz M., *Ośrodki studiów i badań biblijnych w Polsce w powojennym ćwierćwieczu*, [w] *Współczesna biblistyka polska 1945–1970*, red. J. Łach, M. Wolniewicz, Warszawa 1972, s. 239–248.

Opracowania internetowe

- Chrostowski W., *Pięćdziesiąt Sympozjów Biblistów Polskich – bilans i perspektywy*, sbp.net.pl/wp-content/uploads/2018/10/50-Sympozjow-Biblistow-Polskich.pdf, s. 1–2 (dostęp: 05.08.2020).